

**ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ԻՆՏԵՆՇԻՎԱԿԱՆ
ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ
2005-2008 ԹԹ. ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՑ¹**

**Հարությունյան Մ. Ա.,
պ. գ. թ., դոցենտ**

Բանալի բառեր. *ինժեներական ծառայություն, Պաշտպանության բանակ, ամրաշինական կառույցներ, առաջնագիծ, պաշտպանական համակարգ, մարտունակություն, անվտանգություն, մարտական հերթապահություն*

Ամրաշինական կառույցները գորքերի մարտական գործողությունների, դիրքերում և տեղակայման շրջաններում կենսունակության բարձր մակարդակի ապահովման կարևորագույն միջոց են, բարձրացնում են զենքի և մարտական տեխնիկայի կիրառման արդյունավետությունը, ապահովում ժամանակակից խոցման միջոցներից գորքերի պաշտպանությունը:

Պաշտպանության բարձր մակարդակն ապահովելու համար անհրաժեշտ է ստեղծել այնպիսի համակարգ, որի շնորհիվ կրակային միջոցները օգտագործվեն արդյունավետ, կասեցվի հակառակորդի առաջխաղացումը և հասցվեն առավելագույն կորուստներ, վճռական հակագրոհի համար ստեղծելով անհրաժեշտ պայմաններ:

Պաշտպանության բանակի ինժեներական ծառայության կազմավորման ու կայացման մասին ժամանակին ադրադարձել ենք², ուստի սույն հրապարակմամբ քննության ենք առել միայն 2005-2008 թթ. գործունեությունը:

2005-2008 թթ. Պաշտպանության բանակի ինժեներական ծառայության հիմնական ջանքերն ուղղված են եղել մարտական հերթապահությունում ընդգրկված անձնակազմի անվտանգության ապահովմանը, ինժեներական կառույցների և արգելափակոցների կատարելագործմանը, պլանային ինժեներական աշխատանքների և խնդիրների կատարմանը:

ՊԲ հրամանատարին ինժեներական ծառայության պետ, գնդապետ Կ. Թովմասյանը³ զեկուցել է, որ 2007 թվականի մարտ ամսվա ՊԲ ռազմական խորհրդի որոշմամբ նախատեսված բոլոր միջոցառումները հիմնականում կատարվել են¹:

¹ **«Ետագոտությունն իրականացվել է ԼՂՀ ԿԳՆ-ի կողմից տրամադրվող ֆինանսական աջակցության շնորհիվ» № SCS 16.10-007 գիտական թեմայի շրջանակներում:**

² Ինժեներական. նոր խնդիրների առաջը Մ. Հարությունյանի հարցազրույցը ՊԲ ինժեներական ծառայության պետ Էդուարդ Այդինյանի հետ].- «Մարտիկ», 1 – 7 ապրիլի 1998 թ., հմ. 12 (257), էջ 2:

³ Կարեն Թովմասյանը ծնվել է 1960 թ. ապրիլի 28-ին, ԼՂՀ Մարտունիի շրջանի Ճարտար բնակավայրում: 1986-ին ավարտել է Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտը և ստացել ինժեներ-մետալուրգի որակավորում: 1977-1978 թթ. աշխատել է Ճարտարի «Կոմունիզմ» կոլտնտեսությունում, 1986-1989 թթ. Ալավերդիի Լեռնամետալուրգիական կոմբինատում, որպես՝ հերթափոխի վարպետ, հետո՝ արտադրամասի վարպետ, 1989 թ. տեղափոխվել է Ճարտար և մասնակցել գյուղի

Ամրաշինական կառույցների և արգելափակոցների օգտագործումը հաշվարկվել է մարտական գործողությունների կարճ ժամանակահատվածի համար, նրանց պահպանումն էրկար ժամանակահատվածում առաջ է բերել մի շարք դժվարություններ, որոնց հաղթահարումը հրատապ էր ՊԲ-ի համար:

Այսպես, ՊԸ-ների պաշտպանության տեղամասերի առաջին խրամատի ինտենսիվ մաքրման հետևանքով խրամատի վերևի մասի լայնությունը տեղ-տեղ հասցվել է այնպիսի լայնության, որը կորցրել է անձնակազմի պաշտպանող հատկությունը հակառակորդի հրետանու և հատկապես ականանետների կրակից:

Անհրաժեշտ է սպասարկման աշխատանքները կազմակերպել այնպես, որպեսզի ամրաշինական կառույցները պահպանեն իրենց պաշտպանիչ հատկությունները:

Հաշվի առնելով պաշտպանական շրջանների կողմից իրականացվող մարտական խնդիրները՝ պաշտպանության տեղամասերում առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցրել ջոկի դիրքերի ինժեներական կահավորումը:

Առաջադրված խնդիրները բխել են հակառակորդի կրակային խցման աստիճանը բարձրացնելու և առաջնագծի պաշտպանական համակարգը մշտապես կահավորված վիճակում պահպանելու անհրաժեշտությունից:

Փորձը ցույց է տվել, որ յուրաքանչյուր ուսումնական փուլում, եթե խրամաբջիջները, ինչպես նաև հաղորդակցման ուղիները չեն սպասարկվում, ապա դրանք փլվում և շարքից դուրս են գալիս:

Առաջին խրամատ (դիրք) տանող հաղորդակցման ուղիները մշտապես պահվել են կահավորված վիճակում:

Ոլորտի պատասխանատուն նշել է, որ եթե պահվող կացարանները վերանորոգվել և սպասարկվել են, ապա չպահվող կացարաններն ուշադրությունից դուրս են մնացել, ժամանակին չեն կատարվել սպասարկման աշխատանքները, հեղափոխներին դրանց հանձնում-ընդունումը²:

Հրաձգային գումարտակներում հակառակորդի կրակային խցման համար կարևոր միջոցներ են համարվել ականանետները և հակատանկային միջոցները, որոնց կրակային դիրքերի և ծավալման բնագծերի ինժեներական կահավորումը ևս համարվել է ՊԲ ինժեներական ծառայության կարևորագույն խնդիրներից մեկը:

ինքնապաշտպանական ջոկատի կազմավորմանը: 1992 թ. ծառայում է Պաշտպանության բանակում, որպես՝ 24-րդ գումարտակի հրամանատար, 1995-1997 թթ. 2-րդ ՊԸ-ի հրամանատարի տեղակալ, 1997-2001 թթ. նույն ՊԸ-ի հրամանատար, 2001-2003 թթ. Լեռնահրաձգային զորամասի հրամանատարի տեղակալ, 2003-2006 թթ. նույն զորամասի հրամանատար, 2006-2012 թթ. ԼՂՀ ՊԲ ինժեներական ծառայության բաժնի պետ: Պահեստագոր արձակվելուց հետո նշանակվել է ԼՂՀ «Մարտակերտի ջրային տնտեսություն» ՓԲԸ-ի գործադիր տնօրեն(2013-2014 թթ.), «Զրային տնտեսություն» ՓԲԸ-ի տնօրեն(2014-2015 թթ.), իսկ 2015 թ. հունիսի 3-ին ԼՂՀ կառավարության որոշմամբ՝ Մարտունիի շրջանի վարչակազմի ղեկավար: Պարգևատրվել է ՀՀ և ԼՂՀ 2-րդ աստիճանի «Մարտական խաչ» շքանշաններով, ՀՀ «Մարտական ծառայություն» մեդալով, ԼՂՀ վարչապետի հուշամեդալով:

¹ «Կաձառ» գիտական կենտրոնի արխիվ, ֆ. 192, գործ 1, թ. 1-9:

² «Կաձառ» գիտական կենտրոնի արխիվ, ֆ. 192, գործ 1, թ. 3:

Հակատանկային միջոցների կիրառման վրա բացասաբար է անդրադարձել լայնածավալ հակատանկային փոսերի և փոս-ճանապարհների կառուցումը, որի հողապատնեշները փակել են տեսանելիությունը:

Ակներևաբար առաջին խրամատի հաղորդակցման ուղիների, ականանետային դասակի կրակային դիրքի, հակատանկային դասակի ծավալման բնագծերի, դեկավարման կետերի կահավորված վիճակում պահելու և տարեկան սպասարկումներն իրականացնելու համար պահանջվել է անձնակազմի մեծ քանակությամբ ներգրավում և նյութական միջոցների ծախս:

Ինչպես նշել է ոլորտի պատասխանատուն, տեղերում հրամանատարության ուշադրության կենտրոնից դուրս է մնացել չպահվող դիրքերի, գումարտակի նրկորոդ, երրորդ խրամուղիների, հաղորդակցման ուղիների կահավորումը:

ՊԲ հրամանատարի կարգադրության հիման վրա 2008 թ. մարտի 6-ից 20-ն իրականացվել են պաշտպանության տեղամասերի, շրջանների ինժեներական առումով կահավորման աշխատանքներ, որի ընթացքում վերակառուցվել և վերափոխվել են խրամաբջիջները, լրակահավորվել են կրակային գոտիները: Մեծածավալ աշխատանքներ են տարվել նաև առաջին դիրքի խրամատների, խրամաբջիջների, հաղորդակցման ուղիների լրակահավորման և բարելավման ուղղությամբ:

Բոլոր ՊԸ-ներում, տանկային և մոտոհրաձգային վաշտերի համար կահավորվել են կենտրոնացման շրջանները, կրակի բնագծերը:

Հիմնականում բոլոր ամրակառույցների առկայությունն ապահովվել է, տանկերի և ՀՄՄ-ների խրամատները նորմերին համապատասխան փորվել են, բացառությամբ փակ խրամաճեղքերից: Միաժամանակ ՊԲ ԻԾԲ պետը բարձրաձայնել է տանկերի և ՀՄՄ-ների համար կրակային բնագծերում նախատեսված խրամատները վերանայելու անհրաժեշտությունը՝ կապված վերջերս կառուցված հակատանկային փոսերի և փոս-ճանապարհների հետ:

Հրետանային ստորաբաժանումների կրակային դիրքերը և դիտակետերը հիմնականում կահավորվել են և մշտապես լրահամարվել: Սակայն ստուգումների ժամանակ ի հայտ են բերվել մի շարք թերություններ:

Յուրաքանչյուր տարվա պլանով նախատեսվել են ճանապարհների վերանորոգման և սպասարկման աշխատանքներ: Սակայն, ինչպես նշել է գնդապետ Կ. Թովմայանը, ճանապարհների վերանորոգման աշխատանքների վրա լուրջ ուշադրություն չի դարձվել, ինչի պատճառով դրանք ժամկետից շուտ շարքից դուրս են եկել:

Կարևորվել է ինժեներական գործիքների պահպանմանը վերաբերող ևս մի հարց: Թեև բոլոր մարտական դիրքերն ինժեներական գործիքներով ապահովվել են, սակայն դրանց պահպանման և շահագործման վրա ստորաբաժանումների հրամանատարները լուրջ ուշադրություն չեն դարձրել, ինչի պատճառով ինժեներական գործիքները ժամանակից շուտ շարքից դուրս են եկել: Ամեն տարի պակասորդի կամ ջարդված գործիքների վերականգնման համար իրականացվել են պահումներ, այսպես՝ 2005 թվականին գանձվել է 291.000 դրամ, 2006 թվականին՝ 790.600 դրամ, 2007 թվականին՝ 204.800 դրամ¹:

Այստեղ հարկ է նշել, որ բոլոր կացարանները ջեռուցվել են հեղուկ վառելիքով, որի պատճառով դիրքերում առկա կացիների և սղոցների անհրաժեշտությունն այլևս չի

¹ «Կաճառ» գիտական կենտրոնի արխիվ, ֆ. 192, գործ 1, թ. 6:

զգացվել, ուստի նպատակահարմար է համարվել ինժեներական գործիքների ցանկից հանել կացինները և սողոցները, բացի բարձրլեռնային տեղանքում տեղակայված գորամասերից:

Անդրադառնալով արգելափակոցների վիճակին, կարող ենք փաստել, որ ՊԲ պաշտպանական գոտու ականապայթյունային և ոչ պայթյունային արգելափակոցներից կազմված ինժեներական արգելափակոցների համակարգը մշտապես կատարելագործվել է:

Փոս-ճանապարհները պաշտպանության գոտում ապահովել են մեքենաների անվտանգ երթը: Մարտական գործողությունների ժամանակ դրանք օգտագործվելու են որպես հակատանկային արգելք:

Գաղտնիք չէ, որ տարեցտարի տեղադրված ականադաշտերի արդյունավետությունը նվազել է, քանի որ 10-14 տարվա վաղեմություն ունեցող ականները կարող էին շարքից դուրս գալ (ինչպես մասնագետներն են կարծում՝ հակատանկային ականների 10-15 %-ը, իսկ հակահետևակային, առանձնապես ՕՋՄ-72, ՊՕՄԶ-2 տիպի ականների 50-60%-ը)¹:

Բացի դրանից, սկսած 2000-ից 2007 թվականներին առաջնային գծից առաջ դիվերսիոն հետախուզական խմբերի հնարավոր ներթափանցման ուղիների վրա և միջդիրքային տարածություններում տեղադրվել են հակահետևակային ականներ(տես աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1

Ականների տեղադրման քանակն ըստ թվականների²

2000 թ.	2002 թ.	2003 թ.	2004 թ.	2005 թ.	2006 թ.	2007 թ.
4223	5431	5184	1992	13200	4165	2608

2007 թ. ընթացքում վերանորոգվել է մոտ 90 միավոր տեխնիկա, որից մոտ 50 միավորը՝ կրկնակի և եռակի անգամ:

Վերանորոգման ժամկետները ձգձգվել են հիմնականում համապատասխան պահեստամասերի և հանգույցների ձեռքբերման դժվարության պատճառով: Իսկ հաճախակի խափանումների հիմնական պատճառներից նշվել են մեխանիկ վարորդների և անձնակազմի կողմից ինժեներական տեխնիկայի շահագործման ու պահպանման կանոնների խախտումները:

Ինժեներական տեխնիկայի և սպառազինության անհրաժեշտ հաշվառում տանելու, ժամանակին և որակով տեխնիկական սպասարկումներ և նորոգումներ կատարելու գործում 2007 թ. աչքի են ընկել հյուսիսային ուղղությունում գործող առանձին հրաձգային գումարտակներից մեկը և զենիթահրթիռատանային գորամասը:

2007 թվականի ինժեներական սարքավորումների կատարելագործման նպատակով իրականացվել են մեծածավալ ինժեներական աշխատանքներ:

2007 թվականին չավարտված պլանային ինժեներական աշխատանքները շարունակվել են 2008-ին, այդ տարվա համար նախատեսված պլանային

¹ «Կաճառ» գիտական կենտրոնի արխիվ, ֆ. 192, գործ 1, թ. 6:

² Նույն տեղում:

աշխատանքների համար համապատասխան նյութական միջոցների հատկացմանը զուգընթաց:

Ուշագրավ են ՊԲ ինժեներական ծառայության պետի առաջարկները.

- Լուրջ ուշադրություն դարձնել ինժեներական պլանով նախատեսված մարտական դիրքերի քարով երեսապատման աշխատանքներին, դեկավարվելով ՊՆ ինժեներական գործերի վարչության կողմից մշակված ուղեցույցով և առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնելով խրամաբջիջների և կրակի գոտիների կահավորմանը:

- Տանկային և մոտոհրաձգային ստորաբաժանումների կրակի ծավալման բնագծերը կահավորել համակարգված, հաշվի առնելով կառուցված հակատանկային փոսերի հողապատնեշները և սահմանափակ գորաշարժի ճանապարհները:

- Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ հակահետևակային բեկորային ականները (ՕՋՄ-72, ՊՕՄՁ-2) ժամանակի ընթացքում օբյեկտիվ պատճառներով շարքից դուրս են գալիս, նպատակահարմար է օգտագործել միայն մարտական գործողությունների վարման կամ էլ սպառնալից ժամանակահատվածում: Մերկայումս ականադաշտերի տեղադրման համար օգտագործել միայն հակահետևակային ֆուգասային (ՊՄՆ, ՊՄՆ-2, ՊՄՆ-Է, «Կայծակ») տիպի ականներ:

Այսպիսով, ՊԲ ինժեներական ծառայությունը 2005-2008 թթ. կատարել է պլանային և հրատապ միջոցառումները, նպաստելով ՊԲ մարտունակությանը, դիրքերում մարտական հերթապահություն տանող անձնակազմի անվտանգության բարձրացմանը և ամրաշինական կառույցների կատարելագործմանը:

Ամփոփում

2005-2008 թթ. Պաշտպանության բանակի ինժեներական ծառայության հիմնական ջանքերն ուղղված են եղել մարտական հերթապահությունում ընդգրկված անձնակազմի անվտանգության ապահովմանը, ինժեներական կառույցների և արգելափակոցների կատարելագործմանը, պլանային ինժեներական աշխատանքների և առաջադրված խնդիրների կատարմանը:

Առաջադրված խնդիրները բխել են հակառակորդի կրակային խցման աստիճանը բարձրացնելու և առաջնագծի պաշտպանական համակարգը մշտապես կահավորված վիճակում պահպանելու անհրաժեշտությունից:

ՊԲ ինժեներական ծառայությունը 2005-2008 թթ. կատարել է պլանային և հրատապ միջոցառումները, նպաստելով ՊԲ մարտունակությանը, դիրքերում մարտական հերթապահություն տանող անձնակազմի անվտանգության բարձրացմանը և ամրաշինական կառույցների կատարելագործմանը:

Из деятельности инженерной службы армии обороны в 2005-2008 гг.

М.Арутюнян,

кандидат исторических наук, доцент

Резюме

Ключевые слова: инженерная служба, Армия Обороны, фортификационные строения, передовая линия, боевое дежурство, оборонительная система, боеготовность, безопасность

В 2005-2008 гг. основные усилия инженерной службы Армии Обороны были направлены на обеспечение безопасности личного состава, вовлеченного в боевое дежурство, совершенствованию инженерных и фортификационных строений, выполнению плановых работ и поставленных задач.

Поставленные задачи вытекали из необходимости повышения степени огневого поражения противника и сохранения в постоянном обустроенном состоянии оборонительной системы передовой линии.

Инженерная служба Армии Обороны в 2005-2008 гг. выполнила плановые и востребованные мероприятия, способствуя боеготовности АО, повышению безопасности личного состава, несущего боевое дежурство и совершенствованию фортификационных сооружений.

**From Defence Army 2005-2008 Engineering
Service Activity
M.Harutyunyan,
Candidate of Historical sciences, docent
Resume**

Keywords: engineering service, Defense Army, fortifying defensive constructions, first line, defense system, security included, military duty, defense system.

In 2005-2008 the main efforts of Defense Army engineering service were directed towards the support of the staff security included in military duty, the improvement of engineering constructions and barriers, fulfillment of the given tasks and planned engineering activity.

The tasks set were arisen to enhance degree of enemy's fire wounding and from the necessity of keeping the first line defense system permanently furnished.

Defense Army engineering service of 2005-2008 has done all the planned and urgent measures thus supporting the Defense Army combat readiness, the security of staff being on duty in emplacements and perfection of fortifying defensive constructions.